

**Βιο-εξουσία και αλήθεια:
Διαβάζοντας την *Τελευταία μαύρη γάτα*
με τον Μισέλ Φουκό**

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΝΑΟΥ

Επίκουρος Καθηγητής Παιδικής Λογοτεχνίας
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

- Πώς σε λένε; προσπάθησα να κερδίσω χρόνο.
- Μουντζούρη. Άσχημο όνομα, ε; Σαν να μη μου φτάνανε όλα τα άλλα, έχω και άσχημο όνομα.
- Μια χαρά όνομα είναι! Προσπάθησε να σκεφτείς καθαρά, Μουντζούρη! Όχι μουντζουρωμένα! Καθαρά! Ξεκάθαρα! Τι κακό έχεις κάνει;
- Μόνο που υπάρχω, αυτό αρκεί. Για να το λέει τόσοσ κόσμος, κάτι θα ξέρει. Δεν μπορεί!
- Πάλι τα ίδια. Ένα ψέμα, όσοι και να το λένε, δεν παύει να είναι ψέμα. Κατάλαβέ το αυτό. Βάλ' το στο μυαλό σου! Δεν είναι δα και τόσο δύσκολο.
- Ένα ψέμα που όλοι το πιστεύουν δε διαφέρει καθόλου από μια αλήθεια. Έχει τις ίδιες ακριβώς συνέπειες. Πονάει αληθινά. Αληθινά σε τυραννάει. Μ' άλλα λόγια, μια ψεύτικη αλήθεια δε διαφέρει σε τίποτα απολύτως από ένα αληθινό ψέμα.

Η Τελευταία μαύρη γάτα, Ευγένιος Τριβιζάς

Σε μια συζήτηση με τους Φοντάνα και Πασκουίνο, η οποία εκδίδεται κάτω από τον τίτλο «Αλήθεια και Εξουσία», ο Φουκό λέει:

Η «αλήθεια» συνδέεται με μια κυκλική σχέση με συστήματα εξουσίας που την παράγουν και την υποστηρίζουν, και με αποτελέσματα εξουσίας τα οποία παράγει και επεκτείνει. Ένα «καθεστώς» αλήθειας. (Φουκό 1987: 36)

Μέσα σ' αυτό το κυκλικό «καθεστώς αλήθειας», το μυθιστόρημα του Ευγένιου Τριβιζά, *Η τελευταία μαύρη γάτα*, φαντάζει ριζικά αντικαθεστωτικό.

Πολλοί μελετητές επισημαίνουν ότι όλα τα κοινωνικά φαινόμενα με τα οποία έχει ασχοληθεί ο Φουκό διατρέχονται από έναν κοινό άξονα. Μέσα από τις ενδελεχείς ιστοριογραφικές αναλύσεις της τρέλας, της

φυλακής, της ποινής και της σεξουαλικότητας, ο Γάλλος θεωρητικός στοχεύει στην άσκηση έντονης κριτικής κατά του αυταρχικού Δυτικού Λόγου και των άρρηκτων σχέσεών του με μηχανισμούς εξουσίας.

Όταν γράφει την *Ιστορία της Τρέλας*, για παράδειγμα, στόχος του είναι να καταδείξει πώς, μέσα από την ίδρυση του τρελοκομείου, εξουσία και επιστήμη συνεργάζονται, εφαρμόζουν τον βασικό μηχανισμό του αποκλεισμού, και επιτυγχάνουν τον θεσμικό πλέον διαχωρισμό ανάμεσα σε «τρελούς» και «φυσιολογικούς», σε «ορθολογική» και «μη ορθολογική» σκέψη. Ουσιαστικά, ο Φουκό υποστηρίζει ότι η νεωτερική αστική κοινωνία έχει συγκροτηθεί μέσα από το τρελοκομείο, την κλινική, τη φυλακή, το σχολείο και με τη στήριξη των νέων επιστημών «του ανθρώπου»:

Οι αξιώσεις εγκυρότητας σ' ένα σύστημα σκέψης και γνώσης συμπύπτουν με τις επιδράσεις της εξουσίας. Γνώση, αλήθεια, εξουσία αποτελούν ένα αζεδιάλυτο μόρφωμα. Δε θα ήταν υπερβολικό να ισχυρισθεί κανείς ότι τελικά αληθές σε κάθε σύστημα σκέψης και γνώσης είναι αυτό που επιβάλλεται μέσω των τεχνολογιών της εξουσίας.

(Γεωργίου 2002: 55)

Γι' αυτό και η ανάλυση του Γάλλου θεωρητικού επικεντρώνεται ακριβώς σε αυτές τις «τεχνολογίες» εξουσίας.

Μία από αυτές είναι η τεχνολογία του αποκλεισμού. Και αν είχαμε την τύχη και την τιμή όντως να διαβάζαμε την *Τελευταία μαύρη γάτα* μαζί με τον Φουκό, μια πρώτη σημαντική διαπίστωσή μας θα ήταν ότι αυτή η συγκεκριμένη τεχνολογία αποκαλύπτεται σε όλο της το μεγαλείο μέσα από το πιο σκοτεινό ίσως μυθιστόρημα του χαρισματικού συγγραφέα:

– Ο κόσμος θα ακούει μαύρη γάτα και θα τον πιάνει αμόκ! διαβεβαίωσε πανηγυρικά την ομήγυρη ο υπουργός Εργασίας. Οι γάτες θα θεωρηθούν υπεύθυνες για τις χαμηλές συντάξεις! Οι γάτες θα φταίνε για τα ετοιμόρροπα σχολεία! Οι γάτες θα ευθύνονται για τα βρόμικα νοσοκομεία! Οι γάτες θα κατηγορούνται για τα νοθευμένα τρόφιμα! Οι γάτες θα φταίνε για τις δωροδοκίες, τις δωροληψίες και τις επιλήψιμες δοσοληψίες!

(Τριβιζάς 2012: 106)

Στο κεφάλαιο από το οποίο προέρχεται το πιο πάνω απόσπασμα, γίνεται μάλιστα ξεκάθαρο ότι η «τεχνολογία του αποκλεισμού της μαύρης γάτας» θα χρησιμοποιηθεί κυριολεκτικά ως εργαλείο διατήρησης της εξουσίας:

– Έχουν άμεση σχέση! Ναι! Μην απορείτε! Οι μαύρες γάτες μπορεί να σας φανούν εξαιρετικά χρήσιμες! Δεν υπερβάλλω αν σας πω ότι κυριολεκτικά μπορεί να σας σώσουν! Μπορεί ακόμα και να εγγυηθούν την επανεκλογή σας! (101)

– Αν όμως... Αν όμως ο κόσμος δεν απέδιδε τα δεινά του τόπου σε δική σας κακοδιαχείριση; συνέχισε ο οικοδεσπότης. Αν δεν κατηγορούσε την κυβέρνηση σας για τις αποτυχίες της οικονομικής, κοινωνικής και δημοσιονομικής πολιτικής; Αν οι ψηφοφόροι πίστευαν ότι για όλα όσα πάνε στραβά στον τόπο δε φταίτε εσείς, αλλά ευθύνονται άλλοι;

– Ποιοι άλλοι; ρώτησε ο υπουργός Δημοσίας Τάξεως.

– Οι μαύρες γάτες! (102)

Ο Φουκό υποστηρίζει ότι η τεχνολογία του αποκλεισμού απαρτίζεται από τρεις επιμέρους διακρίσεις-αντιπαραθέσεις:

- τη διάκριση ανάμεσα σε αυτό που επιτρέπεται και σε αυτό που απαγορεύεται,
- τη διάκριση ανάμεσα σε αυτό που θεωρείται λογικό και σ' αυτό που κρίνεται παράλογο,
- και τη διάκριση ανάμεσα στο αληθές και το ψευδές.

(Γεωργίου 2002: 27)

Στη *Μαύρη γάτα*, ένας ολόκληρος μηχανισμός εξουσίας εργάζεται για να στρέψει τη σκέψη των πολιτών προς τις επιθυμητές κατευθύνσεις σε σχέση και με τις τρεις πιο πάνω διακρίσεις. Παράλληλα, όμως, ο Τριβιζάς κατορθώνει να αποκαλύψει την αυθαιρεσία που χαρακτηρίζει αυτές τις διακρίσεις, διακωμωδώντας τους φορείς της εξουσίας και την «αλήθεια» τους.

Αυτό καθίσταται δυνατό κυρίως μέσα από την ειρωνική διάθεση που διαπνέει την κάθε σχετική περιγραφή ή διάλογο, καθώς και τη χωρίς όρια υποκρίσια που αποδίδεται σε αυτούς που έχουν τη δύναμη στα χέρια τους:

– Δυστυχώς κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει αυτό το δυσάρεστο ενδεχόμενο, παραδέχτηκε ο υπουργός Οικονομικών, και σταμάτησε να μασάει ένα ξεροψημένο μπουρεκάκι, γιατί του κόπηκε ξαφνικά η όρεξη. Εκείνη όμως τη στιγμή ένας σερβιτόρος ακούμπησε στο τραπέζι μια πιατέλα ψητό ζαρκάδι με πικάντικη σάλτσα από βατόμουρα και του άνοιξε πάλι αμέσως η όρεξη. (102)

Επιπρόσθετα, η αυθαιρεσία της «αλήθειας της εξουσίας» αποκαλύπτεται μέσα από τη «λογική του παραλόγου» που τη χαρακτηρίζει, την

οποία ο αναγνώστης μαζί με τον συγγραφέα αναγνωρίζουν ως τέτοια εξαρχής. Θυμίζω την πρώτη, χαρακτηριστική φράση με την οποία ο πρωταγωνιστής αρχίζει την πρωτοπρόσωπη αφήγησή του:

Σας τα λέω όλα αυτά γιατί εδώ στο νησί μας, όπως κι αλλού, οι γάτες ξεχνάνε, οι άνθρωποι ξεχνάνε και η τρέλα δε θέλει πολύ να φουντώσει πάλι φτου ξανά κι απ' την αρχή... (11)

Η έμμεση αναφορά στη ναζιστική Γερμανία, το Ολοκαύτωμα και τον τρόπο με τον οποίο οι Ναζί χρησιμοποίησαν την τεχνολογία του αποκλεισμού για να κρατηθούν στην εξουσία, ενισχύει περαιτέρω την αμφισβήτηση της «αλήθειας της εξουσίας» και της «εξουσίας της αλήθειας».

Μέσα όμως από αυτή τη «λογική του παραλόγου» ο Φουκό θα έλεγε ότι διαφαίνεται ακόμα ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων μηχανισμών εξουσίας. Η σύγχρονη εξουσία δεν είναι μονοδιάστατη· δεν είναι απλά μια αρνητική, απαγορευτική δύναμη:

Αν η εξουσία δεν ήταν ποτέ τίποτα άλλο παρά καταπιεστική, αν ποτέ δεν έκανε τίποτα άλλο από το να λέει «όχι», νομίζετε πως θα την υπάκουαν οι άνθρωποι; Αυτό που κάνει την εξουσία να κρατάει γερά, αυτό που την κάνει παραδεκτή είναι το ότι δε βαραίνει απλώς πάνω μας σαν μια δύναμη που λέει «όχι», αλλά ότι διασχίζει τα πράγματα, παράγει πράγματα, επιφέρει ηδονή, μορφές γνώσης, παράγει λόγο. Πρέπει να θεωρηθεί παραγωγικό πλέγμα που καλύπτει ολόκληρο το κοινωνικό σώμα και όχι αρνητική βαθμίδα που ρόλος της είναι η καταπίεση. (Φουκό 1987: 21)

Αυτήν ακριβώς τη μορφή εξουσίας, τη «βιο-εξουσία» συναντάμε, κάτω από τραγικές συνθήκες, στην *Τελευταία μαύρη γάτα*, όπου ένα πυκνό πλέγμα εξουσίας καλύπτει όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής των ανθρώπων.

Στο *Discipline and Punish*, ο Γάλλος θεωρητικός καταδεικνύει πως, από τον 17ο και 18ο αιώνα και μετά, τα αποτελέσματα της εξουσίας διαχέονται μέσα από νέες, πιο αποτελεσματικές και «οικονομικές» τεχνικές (Φουκό 1987: 21-22). Η βιο-εξουσία ρυθμίζει όλες τις εκφάνσεις του σύγχρονου κοινωνικού βίου και οργανώνει με αποτελεσματικούς και οικονομικούς τρόπους τις συνειδήσεις και τα σώματα των υποκειμένων της. Τις συνειδήσεις, μέσω συστημάτων επικοινωνίας και δικτύων πληροφόρησης, και τα σώματα, μέσα από συστήματα κοινωνικής «πρόνοιας» και μηχανισμούς ελέγχου και παρακολούθησης. Όπως λέει ο Φουκό, η ίδια η ζωή έχει γίνει τώρα το αντικείμενο της εξουσίας (Hardt και Negri 2001: 23).

Στη συγκλονιστική και ταυτόχρονα παράξενα αστεία ιστορία του

μεγαλύτερου σύγχρονου Έλληνα παραμυθά, η τεχνολογία του αποκλεισμού κι ένα ολόκληρο πλέγμα βιο-εξουσίας λειτουργούν στην εντέλεια και αποκαλύπτονται μπροστά στα έντρομα μάτια του αναγνώστη. Η «αλήθεια» της εξουσίας που λέει ότι οι γάτες ευθύνονται για όλα τα κακά του τόπου εισχωρεί με φυσικότητα σε μυαλά και κορμιά, κάνοντας ακόμα και τις πιο ακραίες φρικαλεότητες να μοιάζουν φυσιολογικές:

Έβλεπες σκυφτούς παππούδες να κυνηγάνε γάτες με μαγκούρες.
Έβλεπες δεκάχρονα παιδιά να σημαδεύουν γάτες με σφεντόνες.
Έβλεπες χαριτωμένες δεσποινίδες να κοπανάνε γάτες στο κεφάλι με ροζ κομψά ομπρελίνα. (303)

Ακόμα και στο παιχνίδι εισχωρεί η βιο-εξουσία:

Σ' ένα λούνα παρκ μπορούσες να κάνεις σκοποβολή σε ζωντανές γάτες κρεμασμένες από τα μουστάκια. Αν τις πετύχαινες, κέρδιζες μια ανθοδέσμη από χάρτινες μαργαρίτες ή ένα βερνίκι των νυχιών. (303-305)

Η πιο χαρακτηριστική, όμως, από αυτή την άποψη, σκηνή του μυθιστορήματος είναι ο θάνατος του Μουντζούρη, του μαύρου γάτου που πηγαίνει στην παιδική χαρά για να δει έστω και για λίγο το αγαπημένο του κοριτσάκι:

Ο Μουντζούρης σφάδαζε στον λάκκο με την άμμο. Ένα βραχνό φύσημα έβγαине από το στόμα του. Τότε η δεύτερη γιαγιά σηκώθηκε, τράβηξε τη βελόνα του πλεξιμάτος από το ζιπουνάκι, πλησίασε τον Μουντζούρη και την κάρφωσε στην καρδιά του. Μετά ατάραχη γύρισε στη θέση της, σκούπισε με ένα δαντελένιο μαντιλάκι τη ματωμένη βελόνα και συνέχισε να πλέκει ανέκφραστη. Μια καλή, μια ανάποδη, μια καλή, μια ανάποδη, μια καλή, μια ανάποδη, μια καλή, μια ανάποδη... (243)

Πώς γεννιέται, όμως, η «αλήθεια» περί «γατογρουσουζιάς»; Γεννιέται στα νοσηρά μυαλά μεγαλέμπορων, που βλέπουν τα οικονομικά τους συμφέροντα να ευνοούνται από μια τέτοια «αλήθεια». Και τότε τσιμεντώνεται αυτή η αλήθεια; Από την στιγμή που ο πρωθυπουργός πειθεται ότι ο διωγμός των γάτων θα εγγυηθεί την επανεκλογή του:

– Τώρα που το καλοσκεφτομαι, νομίζω ότι δεν έχετε άδικο, μίλησε τέλος ο πρωθυπουργός με φωνή που είχε αρχίσει να τρέμει ελαφρά από συγκίνηση. Η κυβέρνηση άρχισε να παίρνει την κάτω βόλτα ένα πρωί που πετάχτηκε μπροστά στη λιμουζίνα μου μια θρασύτατη μαύ-

ρη γάτα και μάλιστα μου φαίνεται ότι παρολίγο να της πατήσω την ουρά.

– Είδατε, κύριε πρωθυπουργέ μου, που το θυμηθήκατε; χαμογέλασε αστράφτοντας από ικανοποίηση ο κύριος Δελαγόπας. Ήμουν παραπάνω από βέβαιος ότι κάτι τέτοιο θα είχε συμβεί! (105)

Από αυτό το σημείο και μετά, δεν αφήνεται κανένα περιθώριο αμφισβήτησης. Συστήματα επικοινωνίας, δίκτυα πληροφόρησης, συστήματα κοινωνικής «πρόνοιας», μηχανισμοί ελέγχου και παρακολούθησης, όλα λειτουργούν με απόλυτη αρμονία και κάτω από την ομπρέλα ενός αδυσώπητου καπιταλιστικού συστήματος για να επιφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα εξουσίας:

– Όλος ο φιλικά προσκείμενος τύπος και σύσσωμος ο κρατικός μηχανισμός ενημέρωσης θα τεθεί στη διάθεσή σας, υπερθεμάτισε ο υπουργός Δημοσίας Τάξεως [...]

– Η εταιρεία «ΦΑ.ΠΑ.ΔΟΚ.» θα προσφέρει στο κόμμα σας μια γενναιόδωρη χορηγία για να χρηματοδοτήσει την κρίσιμη και χρήσιμη αυτή καμπάνια, δήλωσαν με μια φωνή οι δίδυμοι επιχειρηματίες. [...]

– Σωστά! Αλλά ας μην ξεχνάμε, κύριοι, ότι όχι μόνο εμείς και ο κάθε υπεύθυνος και συνειδητός πολίτης θα πρέπει να κάνει και αυτός το καθήκον του! βροντοφώνησε ξαναμμένος ο υπουργός Δικαιοσύνης. [...]

– Αν δεν κάνουν το καθήκον τους, αν δεν καταδίδουν τις γάτες τους, θα κατάσχεται η περιουσία τους! αποφάσισε ο υπουργός Οικονομικών [...] (106-108)

Είναι αξιοπρόσεκτος ο τρόπος με τον οποίο μια άποψη, που πριν από μερικά λεπτά ήταν άκρως υποκειμενική, μετουσιώνεται ξαφνικά σε αδιαμφισβήτητη αλήθεια.

Κανείς και τίποτα, λοιπόν, δε μένει έξω από αυτό το «κυκλικό καθεστώς αλήθειας». Οι εφημερίδες έχουν όλες παρόμοιους τίτλους:

ΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΔΟΥΜΕ ΑΣΠΡΗ ΜΕΡΑ, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΑΛΛΑΓΟΥΜΕ ΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΑΥΡΕΣ ΓΑΤΕΣ! (119)

Απέναντι από τα σχολεία, τοίχοι ολόκληροι καλύπτονται με αφίσες που τονίζουν ότι:

ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΚΑΛΟΥ ΜΑΘΗΤΗ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΓΑΤΑΔΙΔΕΙ ΕΝΑ ΜΑΥΡΟ ΓΑΤΙ (121)

Διαδηλωτές ξεχύνονται στους δρόμους φωνάζοντας:

ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ, ΕΡΓΑΤΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑΤΕΣ, ΔΡΑΓΑΤΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΙΑΤΕΣ, ΝΑ ΞΕΠΑΣΤΡΕΨΟΥΜΕ ΤΙΣ ΜΑΥΡΕΣ ΓΑΤΕΣ! (135)

Η Εταιρεία Προστασίας Ζώων μετονομάζεται σε Εταιρεία Προστασίας Ανθρώπων από Μαύρες Γάτες (149), ενώ η φράση «μαύρη γάτα» θεωρείται «βρομόλογο»: «Αν σε ξανακούσω να πεις “μαύρη γάτα” θα σου βάλω μαύρο πιπέρι στο στόμα. Άκουσες, παλιόπαιδο;» (176). Το μαύρο χρώμα, δε, εξορίζεται ακόμα κι από τις κηδείες.

Τόση είναι η δύναμη και η εξουσία της «αλήθειας» αυτής, που ακόμα και κάποια από τα ίδια τα αντικείμενα του αποκλεισμού, οι ίδιες οι μαύρες γάτες την πιστεύουν. Αυτό επιδιώκει άλλωστε η «βιο-εξουσία», την εσωτερίκευση των «θεμιτών» μηχανισμών αποκλεισμού και συμπεριλήψης στα ίδια τα άτομα-υποκείμενα. Ο Μουντζούρης, για παράδειγμα, βασανίζεται στην αρχή από τύψεις επειδή είναι μαύρος. Και γι' αυτό τον λόγο επιχειρεί να θέσει τέρμα στη ζωή του. Όταν ο ήρωας του μυθιστορήματος, μαύρος γάτος κι αυτός, προσπαθεί να τον πείσει ότι όλα αυτά είναι «σαχλαμάρες» και δεν πρέπει να τις πιστεύει, ακολουθεί μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση:

- Πώς να μην τις πιστέψω! Όπου σταθώ κι όπου βρεθώ αυτό ακούω! Το λένε οι αφίσες! Το γράφουν οι εφημερίδες! Το μεταδίδουν τα ραδιόφωνα! Το φωνάζουν οι μεγάλοι! Το παπαγαλίζουν τα παιδιά. Το διαλαλούν οι τελάληδες. Απ' το πρωί ως το βράδυ και από το βράδυ ως το πρωί!
- Ε, και λοιπόν; Έλα στα συγκαλά σου, παιδάκι μου! Επειδή το λένε όλοι, δε σημαίνει ότι είναι αλήθεια. Η αληθινή αλήθεια δεν είναι αυτή! Είναι άλλη!
- Τι νόημα έχει μια αλήθεια που όλοι την αρνούνται; Τι αξία έχει; Τι αντίκρισμα; Μου λες, σε παρακαλώ; Όχι! Όχι! Δεν αξίζει να ζω. Είμαι μια περιττή, μια ανάξια, γρουσουζιά γάτα. Ώρες ώρες μού φαίνεται ότι προκαλώ γρουσουζιά ακόμα και στον ίδιο μου τον εαυτό. (143)

Όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Paul Rabinow, όλες οι θεωρίες του Φουκό σχετικά με την αλήθεια και την εξουσία συγκεντρώνονται γύρω από έναν κεντρικό άξονα: το άτομο-υποκείμενο και τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες αντικειμενοποιείται (Rabinow 12).

Το πιο ενδιαφέρον, μάλιστα, σημείο στις θεωρίες αυτές είναι η διαδικασία που ο Rabinow ονομάζει «υποκειμενοποίηση», δηλαδή η διαδικασία μέσα από την οποία το υποκείμενο, ενεργά αλλά και σε συνάρτηση με την αλήθεια της εξουσίας, αποκτά την ταυτότητά του. Η λέξη «υποκείμενο», μας λέει ο Φουκό, έχει πολλαπλές σημασίες: από τη μια μπορεί να σημαίνει ότι κάποιος υπόκειται σε κάποιον άλλο, ενώ από την άλλη μπορεί να σημαίνει ότι κάποιος έχει συνείδηση, αυτογνωσία, ταυτότητα (Rabinow 21).

Αυτές οι δύο σημασίες συνυπάρχουν στη σχέση ατόμου-εξουσίας και δύσκολα διαχωρίζονται. Ο Μουντζούρης, για παράδειγμα, έχει υιοθετήσει πλήρως την ταυτότητα που «ταυτίζεται» με την αλήθεια της εξουσίας, ενώ ο πρωταγωνιστής της ιστορίας αντιστέκεται, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «η αληθινή αλήθεια δεν είναι αυτή». Στη συνέχεια κατορθώνει να πείσει και τον Μουντζούρη ο οποίος μερικές σελίδες παρακάτω λέει:

Καλά έκανες και με έπεισες να αλλάξω γνώμη! Δε θα τους κάνω τη χάρη να εξαφανιστώ έτσι εύκολα από προσώπου γης. Πριτς! Αν δεν τους αρέσω, ας έρθουν να με αναλάβουν εκείνοι. Αλλά ένα σου εγγυώμαι. Θα το πουλήσω ακριβά το τομάρι μου, το μαύρο υπέροχο τομάρι μου! (152)

Όταν ο Φουκό γράφει ότι ο στόχος σήμερα είναι να αρνηθούμε «αυτό που είμαστε», πιθανότατα εννοεί «αυτό που η αλήθεια της εξουσίας λέει ότι είμαστε». Μόνο μετά από αυτή την άρνηση αρχίζει και ο Μουντζούρης να αντιστέκεται πραγματικά. Γιατί η βιο-εξουσία λειτουργεί μέσα από την «υποκειμενοποίηση». Καταφεύγω και πάλι στα λόγια του ίδιου του Φουκό:

[...] Θα 'θελα να τονίσω το γεγονός ότι η εξουσία του κράτους (κι αυτός είναι ένας από τους λόγους της δύναμής του) είναι ταυτόχρονα μια «εξατομικευτική» και «ολοκληρωτική» μορφή εξουσίας. Ποτέ άλλοτε, νομίζω, στην ιστορία των κοινωνιών –ακόμα και στην αρχαία κινέζικη κοινωνία– δεν υπήρξε τέτοιος πολύπλοκος και πονηρός συνδυασμός μέσα στις ίδιες πολιτικές δομές τεχνικών εξατομικεύσης και διαδικασιών ολοκληρωτισμού. (Rabinow 14)

Στη *Μαύρη γάτα*, είναι ενδεικτικό το απόσπασμα στο οποίο ο Τριβιζάς παρουσιάζει τους κατοίκους του νησιού να υπακούνε μαζικά στις υπαγορεύσεις της εξουσίας, έχοντας όμως ο καθένας τα δικά του κίνητρα:

Όλοι κυνηγούσαν γάτες [...] Άλλοι το έκαναν από καθήκον, άλλοι από υποχρέωση, άλλοι από ανία, άλλοι από φόβο, άλλοι από σαδιστική απόλαυση. Μάλιστα! Μερικοί το γλεντούσαν κιόλας! (305-306)

Βέβαια, το σημαντικότερο κίνητρο δεν αναφέρεται εδώ, αλλά το συναντάμε σε ποικίλες μορφές καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Το κύριο κίνητρο, η πηγή του κακού, είναι η λογική του ανεξέλεγκτου καπιταλισμού, η λογική της μεγιστοποίησης του κέρδους με κάθε κόστος. Είναι

οικονομικά συμφέροντα, όπως το εμπόριο ποντικοπαγίδων ή φλοκάτων από γούνα γάτας, που καθιστούν απαραίτητη τη δίωξη των γάτων. Και είναι μέσα από την ανατροπή αυτών των οικονομικών συμφερόντων, με την απελευθέρωση των γάτων από το γουναράδικο και τη βύθιση του πλοίου με τις φάκες, που στο τέλος αποκαλύπτεται η πλεκτάνη, σταματά ο διωγμός και η κυβέρνηση παραιτείται.

Φυσικά, όπως θα έλεγε κι ο Φουκό, η επανάσταση είναι «έναν διαφορετικός τύπος κωδικοποίησης» των ίδιων σχέσεων εξουσίας:

Αυτό συνεπάγεται ότι υπάρχουν πολλά διαφορετικά είδη επανάστασης, τόσο πολλά όσο πολλές είναι οι πιθανές ανατρεπτικές επαναστατικές κωδικοποιήσεις των σχέσεων εξουσίας, και επιπλέον ότι μπορούμε να φανταστούμε ή να καταλάβουμε πολύ καλά επαναστάσεις που αφήνουν άθικτες τις σχέσεις εξουσίας οι οποίες σχηματίζουν τη βάση για τη λειτουργία του κράτους. (Φουκό 25)

Μια τέτοια επανάσταση είναι και η επανάσταση των γάτων, αφού πετυχαίνουν την επανένταξή τους στην κοινωνία, όχι παρεμβαίνοντας στο «σύστημα» αλλά απλά καθιστώντας τον εαυτό τους χρήσιμο για το σύστημα: Χωρίς αυτές δε θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν οι χιλιάδες των ποντικών που έχουν κατακλύσει τη χώρα. Στις τελευταίες δύο φράσεις της ιστορίας, το ενδεχόμενο επανάληψης ενός νέου, παρόμοιου «παραλογισμού» αφήνεται ανοικτό, ακριβώς επειδή, στην ουσία, οι σχέσεις και οι μηχανισμοί εξουσίας-αλήθειας παραμένουν άθικτοι:

Όλα είναι τόσο ήρεμα... τόσο γαλήνια... τόσο ειρηνικά... Πώς είναι δυνατόν να συνέβησαν όλα αυτά που συνέβησαν, αναρωτιέμαι, και προσπαθώ να πείσω τον εαυτό μου ότι ποτέ μα ποτέ δεν μπορεί, δεν πρόκειται να συμβεί πάλι κάτι τέτοιο. Στο βάθος της καρδιάς μου, όμως, ξέρω ότι εδώ στο νησί μας, όπως και αλλού, οι γάτες ξεχνάνε, οι άνθρωποι ξεχνάνε και η τρέλα δε θέλει πολύ να φουντώσει πάλι, φτου ξανά κι απ' την αρχή... (358)

Ο Μισέλ Φουκό πιστεύει ότι αυτό που πρέπει να γίνει είναι η συγκρότηση «μιας νέας πολιτικής της αλήθειας». Τον αφήνω να διατυπώσει κάποια καταληκτικά συμπεράσματα:

Το πρόβλημα δεν είναι να αλλάξουν οι συνειδήσεις των ανθρώπων –ή ό,τι έχουν μέσα στα κεφάλια τους–, αλλά το πολιτικό, οικονομικό, θεσμικό καθεστώς της παραγωγής της αλήθειας. (Φουκό 36)
Δεν είναι θέμα να απελευθερώσουμε την αλήθεια από κάθε σύστημα εξουσίας (αυτό θα 'ταν χίμαιρα γιατί η αλήθεια είναι ήδη εξου-

σία), αλλά να αποσυνδέσουμε την εξουσία της αλήθειας από τις μορφές της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ηγεμονίας μέσα στις οποίες λειτουργεί την παρούσα στιγμή. (36-37)

Για να συνοψίσω όσα είπα, το πολιτικό ζήτημα δεν είναι η πλάνη, η ψευδαίσθηση, η αλλοτριωμένη συνείδηση ή η ιδεολογία· είναι η ίδια η αλήθεια. (37)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γεωργίου Θ. *Στα υπόγεια της σκέψης και της ιστορίας: Δοκίμιο για τον Michel Foucault*, Futura, Αθήνα, 2002.

Hart M. and Negri A. *Empire*. Harvard UP, London, 2001.

Rabinow P. Ed. *The Foucault Reader*, Pantheon, New York, 1984.

Τριβιζάς Ε. *Η τελευταία μαύρη γάτα*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2012.

Φουκό Μ. *Εξουσία, γνώση και ηθική*, μετάφραση Ζ. Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987.

